

Courtesy of WARP FILMS, MATRIARCH PRODUCTIONS AND PLAN B and Netflix, inc.

Adolescence Avsnitt 3

Språk: Engelska, svensk text

Regi: Philip Barantini

Land: Storbritannien

Produktionsår: 2025

Ålder: År 3 gymnasiet/universitetsutbildningar

Längd: 52 minuter

Sammanfattning av serien:

En psykolog genomför samtal med Jamie i fängelset för att titta närmare på hans mentala tillstånd och försöker hitta orsaker till brottet. I avsnittet får man via samtalet följa diskussioner kring könsidentitet, relationer, manlighetsnormer och incel-propaganda. Jamie hävdar att han är oskyldig.

Till detta avsnitt har materialet två inriktningar - *sex och relationer* samt *normer och könsnormer*. Du kan välja det ena, det andra eller båda utifrån ditt lektionsupplägg.

Luke (Polisutredare för Jamies fall) skickar ett meddelande till sin son:

”Jag är utanför din skola. Jag måste nog komma in till din klass, okej? Jag ska inte störa dig!”

Föregående avsnitt började med ett meddelande från Lukes son till honom. Detta avsnitt börjar istället med ett meddelande från Luke till hans son. Observera detta, det kan vi återknyta till i slutet av texten.

1. Berättelsen tar sin början

Det här avsnittet kretsar kring mötet och samtalet mellan psykologen och Jamie. Men vad är det som psykologen utmanar i samtalet med Jamie, och som väcker så stark ilska hos honom? Den ännu viktigare frågan är: vilket budskap försöker serien belysa om sambandet mellan manlighet, Jamie och det våld han har begått?

Flera nyckelbegrepp används i detta samtal: makt, popularitet, ilska, känslan av att vara man, känslor gentemot kvinnor, manliga fritidsintressen, kroppslig beröring, pornografiska bilder, mobbning, utanförskap. Men vi kommer att fokusera på de viktigaste: det manliga och begreppet maskulinitet.

2. Maskulinitetsnormer och olika sätt att vara man

I samtalet med Jamie diskuterar psykologen ofta begreppen ”det manliga” och ”maskulinitet”. Istället för att se maskulinitet som något enhetligt och oföränderligt, kan vi förstå det som flera olika sätt att vara man på.

I ett historiskt perspektiv särskiljs begreppet maskuliniteten essentiellt från ”femininitet”, genom att knytas an till traditionellt manliga attribut såsom att vara tuff, behärskad, rationell, nyttoorienterad, bestämd och stark som konstrueras som manliga ideal. Med andra ord kopplas traditionellt bilden av maskulinitet till attribut som strävar efter makt, dominans, aggressivitet, självständighet och kontroll. Forskning om maskulinitet visar att det finns kopplingar mellan manlighet och våld, men också att män bidrar till maskulina normer på olika sätt. Den australiensiska sociologen Raewyn Connell¹, en av de mest inflytelserika forskarna inom området, menar att det finns flera maskuliniteter – inte bara en. Män kan ha makt i vissa situationer och vara underordnade i andra. Till exempel följer homosexuella män inte de dominerande maskulinitetsnormerna. Därför utsätts de ofta för förakt, våld och trakasserier i ett patriarkalt samhälle. Män från lägre samhällsklasser kan också

vara underordnade i vissa sammanhang, även om de fortfarande har fördelar i könsmaktordningen. De kan både utöva våld och själva utsättas för våld av män med högre makt och status.

Connell beskriver fyra typer av maskulinitet: 1. *Hegemonisk maskulinitet* – den dominerande formen av manlighet som har mest makt. 2. *Underordnad maskulinitet* – män som står lägre i den manliga hierarkin, t.ex. homosexuella män. 3. *Delaktig maskulinitet* – män som inte själva är dominerande men som ändå drar nytta av patriarkala strukturer. 4. *Marginaliserad maskulinitet* – där faktorer som klass, etnicitet och ras påverkar männens position.

Senare svenska forskarna Thomas Johansson² och Mehrdad Darvishpour³ har lagt talat om nostalgisk maskulinitet. Den beskriver män som känner att de har förlorat makt, i familjen eller i samhället, och som därför försöker återta den. Det kan leda till att de använder våld mot kvinnor för att återfå en känsla av kontroll och manlig auktoritet.

Denna nostalgiska maskulinitet syns också i vissa religiösa, nationalistiska och antifeministiska rörelser. Män i dessa grupper upplever att deras traditionella manliga roll hotas i ett mer jämställt samhälle. I stället för att anpassa sig till förändringen försöker de hålla fast vid gamla mansideal och söker efter en ”äkta” maskulinitet. I denna sträva används ibland grovt våld mot kvinnor, barn och queera personer

¹ Connell, R. (1995), *Masculinities*, University of California Press, Berkeley.

² Johansson, T. (2000), *Det första könet?: Mansforskning som reflexivt projekt*, Studentlitteratur, Lund.

³ Darvishpour, M. & Kullberg, C. (2022), *Män maskuliniteter och våld* i Mikael Skillmark & Christian Kullberg (red.). *Att möta våldsutsatta män - förståelse, bedömningar och hjälpinsatser*.

Idag fler forskaren (t.ex Messner⁴ och Gottzén⁵) talar alltmer om manlighetens komplexitet och menar att manlighet kan förstås utifrån tre olika perspektiv som hänger ihop och påverkar varandra:

1. *Makt och privilegier:* Män har ofta fördelar i samhället. De får högre lön än kvinnor för samma jobb och har oftare tryggare positioner på arbetsmarknaden och i politiken. Män rekryteras också i större utsträckning till kvalificerade jobb. I familjelivet får män ofta mer utrymme på bekostnad av kvinnor. Samhällets normer utgår ofta från män, vilket gör att män generellt har bättre förutsättningar att göra karriär, få makt och påverka samhället.

2. *Utsatthet och kostnader:* Samtidigt innebär manlighet vissa risker och kostnader – både för individen och för samhället. Män är kraftigt överrepresenterade som både förövare och offer när det gäller våld, kriminalitet, krig och miljöförstörrelse. Män tar livet av sig oftare än kvinnor, blir oftare lämnade i relationer, lever oftare ensamma, har färre nära relationer och nätverk samt drabbas mer av psykisk ohälsa. De lever dessutom kortare än kvinnor, presterar sämre i skolan och löper större risk att hamna i social utsatthet.

3. *Olikheter och ojämlikhet mellan män:* Män är ingen enhetlig grupp. HBTQ-män, män med utländsk bakgrund och män från arbetarklassen har ofta en svagare position i samhället. De riskerar att ses som "andra män" och stämplas som mer problematiska.

Om ni tittar omkring er – i skolan, familjen, på sociala medier, i idrottslag eller i bostadsområdet – vilka olika typer av "maskulinitet" ser ni?

Kan ni ge exempel på:

- Någon som ligger nära idén om att vara "stark och kontrollerande"?
- Någon som är man men som inte alls liknar den traditionella bilden av manlighet?
- En situation där en pojke eller man har blivit retad eller pressad för att han inte ansågs vara "tillräckligt manlig"?

Diskutera vilken typ av maskulinitet personen eller situationen mest liknar (t.ex. hegemonisk, underordnad, delaktig eller marginaliserad), och varför.

3. Våldsamma män som har förlorat sin makt

Stanna upp lite här.

Studier visar att många män har svårt att hantera relationer med starka kvinnor. Detta innebär att när en man förlorar sin dominans kan våld bli ett medel för att upprätthålla den. Studier visar att 86 procent av allt våld i nära relationer i Sverige under 2022 riktades mot kvinnor. Samtidigt visar statistiken att fler män än kvinnor utsätts för misshandel utanför hemmet, men att män ändå utgör huvuddelen av förövarna. I båda fallen är det dock ofta män som står för huvuddelen av våldet, oavsett om offret är en man eller en kvinna. Mäns våld mot kvinnor förekommer i alla samhällsgrupper. Samtidigt visar forskning att de män som utövar mest våld ofta tillhör marginaliserade grupper eller lever i socialt utanförskap. Sambanden mellan maskulinitet och våld är dock komplexa.

Jamie berättade att några av hans kvinnliga klasskamrater hade kallat honom "incel" och "ful". Som rapporterats i en tidigare artikel har incels utvecklats till en onlinebaserad subkultur, definierad som personer som, trots en önskan om en romantisk eller sexuell partner, inte har lyckats hitta någon. Incel-forum diskuterar ofta teman som ilska, misogyni, självhat, rasism och våld mot sexuellt aktiva personer. I Nordamerika har minst fyra masskjutningar, som tillsammans har lett till 45 dödsfall, begåtts av män som identifierat sig som incels eller hänvisat till incelrelaterade texter. Det verkar som att incels representerar den mest nakna och extrema formen av nostalgisk maskulinitet – en form som tar sig uttryck i sociala medier och andra digitala miljöer. Nostalgisk maskulinitet beskriver en typ av marginaliserad manlighet. Incels är även en grupp som uppfattar sig själva som marginaliserade och som söker kompensation för sin upplevda brist genom våld.

Vi återvänder till en del av dialogen mellan psykologen och Jamie, där Jamie talar om sin pappas och sina egna fritidsintressen. Han säger:

"Jag är inte särskilt sportig. Men min pappa tog med mig på fotboll varje söndag. När jag gjorde misstag tittade han åt ett annat håll."

⁴ Messner, M. (1997), *Politics of Masculinities: Men in Movements*, Sage, London.

⁵ Gottzén, L. & Jonsson, R. (2012), *Goda män och Andra män: Maskulinitet, normskapande och jämställdhet*, Gleerups, Malmö, pp. 7–23.

Här ser vi en pappa som vägrar att erkänna sin sons misslyckanden, eftersom han uppfattar dem som tecken på svaghet, vilket går emot den traditionella bilden av maskulinitet.

Inom traditionella maskulinitetsnormer förväntas mannen vara stark och beskyddande, och när denna styrka brister bör det helst inte synliggöras. Det är så pojkar och män lär sig att inte tala om sina känslor. Även när de har behov av psykologiskt stöd söker de ofta inte professionell hjälp och har svårt att delta i samtal som handlar om att utforska sitt känsloliv. Med andra ord innebär de typiska förväntningarna på traditionell maskulinitet följande: att inte visa sina känslor och att inte tala om privata erfarenheter, att hålla allt under kontroll, att framstå som stark och stolt, att klara sig själv utan hjälp och att dölja sina känslor. Att lägga problemen utanför sig själv, att förneka smärta, att sexualisera intimitet, att ha svårt att acceptera misslyckanden och att hela tiden visa att man kan och vet.

I detta avsnitt ser vi hur samtalet mellan Jamie och psykologen vid flera tillfällen kör fast och leder till konfrontation från Jamies sida. Utifrån traditionella maskulinitetsnormer förväntas män ha en överordnad position gentemot kvinnor. Samtidigt bygger relationen mellan psykolog och klient på en maktobalans, där psykologen leder samtalet och bär ett professionellt ansvar. Här uppstår därför en konflikt: en tonårspojke, präglad av föreställningar om manlig överordning, kan ha svårt att acceptera att en kvinnlig psykolog styr samtalet och har auktoritet över honom, vilket leder till Jamies frustration och aggressiva beteende. Jamie har svårt att hantera psykologens frågor, särskilt när han förväntas tala om sina känslor kring manlighet och sina känslor gentemot kvinnor. Kulmen i denna kommunikativa läsnings inträffar när psykologen ställer frågor om Jamies pappa. Jamie vill inte att hans "idealmodell", det vill säga fadern, ska bli föremål för ens den minsta granskning, eftersom han fruktar att de maskulinitetsideal han lärt sig av sin far och farfar ska ifrågasättas eller rubbas.

Trots detta insisterar psykologen på att fråga om Jamies känslor och försöker förstå hur han uppfattar sig själv. En av de centrala känslor som framträder är förnedring. I samtalet blir det tydligt att Jamie kände sig förnedrad av Katie, som förknippade honom med incel-identiteten.

En trettonårig pojke, som stod i begrepp att tillägna sig de dominerande maskulinitetsideal han lärt av sin far och farfar, att vara en "beskyddare" och en "stark" man, såsom samhället förväntar sig, fann sig plötsligt i en position präglad av förnedring. Jamie uppfattar sig själv som ful och känner förnedring i relation till sitt utseende. Han försöker få bekräftelse från psykologen

på att han inte är ful. Psykologen undviker dock att ge ett sådant svar och säger:

"Det spelar ingen roll vad som är objektivt sant – det viktiga är hur du upplever dig själv."

Jamie bär också på en känsla av förnedring i relation till "att röra vid kvinnor" och "att bli berörd av kvinnor". Inledningsvis ljuger han för psykologen och påstår att han haft en kort sexuell erfarenhet, men erkänner snart att så inte är fallet – han har bara sett nakenbilder av två flickor.

Do you think I'm ugly

Detta verkar hänga ihop med en känsla av sexuell otillräcklighet, upplevelsen av att inte vara tillräckligt manlig, stark eller attraktiv.

Frågan blir då: vad kan kompensera för denna upplevda brist på styrka?

Låt oss återvända till samtalet mellan psykologen och Jamie: Her weakness made her more gettable. It was your theory!

Flickorna sade till Jamie att han var en kille som aldrig skulle kunna få en romantisk eller sexuell partner. Det de gjorde tycks bygga på en hegemonisk maskulinitetsbild, där mannen framställs som attraktiv och nästan felfri. Även många kvinnors perspektiv framställer den "ideala mannen" som någon som inte är ful. Den ideala mannen är någon som har hög förmåga att skapa sexuella och romantiska relationer, likt manliga hjältar i Hollywoodfilmer eller politiska och ekonomiska kändisar – dominanta och attraktiva i sina relationer, med vältränade kroppar, stora bankkonton och karismatiska leenden. Enligt flickorna skulle Jamie sannolikt aldrig kunna bli en sådan man. Den trettonåriga Jamie har internaliserat bilden av sig själv som "svag" och "oattraktiv". Samtidigt var Katie enligt pojkarna inte attraktiv – hon var "platt" och hade inte stora bröst. Även hon förnedrades när en bild av henne spreds.

Här tycks Jamie ha försökt använda en "svag" och redan förnedrad flickas utsatthet för att återvinna en förlorad känsla av maskulinitet och finna makt i kvinnans maktlöshet. Det är just här som nostalgisk maskulinitet kan övergå i sin mest extrema och våldsamma form. I serien representerar mordet på Katie den yttersta konsekvensen av denna dynamik.

4. Diskussion

- Jamie säger vid två tillfällen till psykologen: "Jag är inte gay." Vilket budskap eller vilken underliggande föreställning ligger i positionen att vara "gay", som Jamie så tydligt försöker ta avstånd från?
- Är sexualitet för Jamie ett sätt att komma nära kvinnor, eller fungerar den snarare som ett verktyg för identitetsskapande?

5. Hur kroppsspråket används för att skapa och markera makt

Jamies och psykologens kroppsspråk är mycket betydelsefullt i detta avsnitt. Låt oss diskutera detta närmare.

Jamie intar flera olika sittpositioner. Ofta sitter han på ett sätt som signalerar dominans: benen är varken tätt ihop eller överdrivet isär, men han behåller en avslappnad, "maskulin" hållning. Hans blick mot psykologen, med tanke på att hon är en kvinna, är inte enbart ett barns blick utan snarare en blick som försöker ta kontroll över samtalet.

Vid två tillfällen blir han aggressiv: han höjer rösten, reser sig upp, kastar stolen och ställer sig framför psykologen med rödflammigt ansikte och en hotfull hållning. Han pendlar mellan att vilja framstå som attraktiv och att vilja dominera situationen.

Det är först i slutet av samtalet som han framträder i sin verkliga form – som ett barn. Frågan är varför detta sker. Beror det på att han till slut lyckas öppna sig och sätta ord på sina känslor? Eller sker förändringen när han inser situationens allvar och förstår att – som psykologen säger – oavsett vem Katie var eller hur hon avvisade och förnedrade honom, har Jamie "tagit hennes framtid ifrån henne"?

Hade han, innan han började tala öppet om sina känslor, någon egentlig förståelse för döden och för innebörden av att döda?

Analysera psykologens kroppsspråk. Hur förhåller hon sig fysiskt till Jamies aggressivitet, osäkerhet och försök till dominans?

Avslutande diskussion

I slutet säger psykologen till Jamie:

"Min rekommendation är att du tar del av de psykologiska insatser som erbjuds dig här."

Men Jamie skriker: "Säg till min pappa att jag mår bra!"

Här ser vi en tydlig kollision mellan idealiserade maskulinitetsnormer och omsorgssystemets ambition att ge stöd och ta hand om Jamies psykiska hälsa. Trots att samtalet erbjuder en möjlighet till trygghet och bearbetning söker Jamie fortfarande skydd någon annanstans, i de maskulina ideal som hans pappa representerar. Pappan framstår här som en symbol för den traditionella maskulinitetsnorm som Jamie vill förmedla budskapet till honom: "Jag mår bra, jag klarar mig själv". En norm som kräver att man inte visar sårbarhet, inte bryter mot förväntningarna och framför allt inte blir beroende av en kvinnlig psykologs hjälp för att återhämta sig.

Detta väcker en central fråga: För att förändra maskulinitetsnormer i samhället, bör vi främst använda mekanismer som prioriterar "bedömning", "utvärdering" och "bestraffning"? Eller borde vi arbeta mer med metoder som liknar restorativ rättvisa (Restorative Justice) – alltså insatser som handlar om utbildning, att ta ansvar och att ge människor möjlighet att komma tillbaka in i samhället?

Tyvärr är Katie inte längre vid liv. Många kvinnor, liksom henne, faller offer för könsrelaterat våld och får aldrig möjlighet att själva besvara dessa frågor. Låt oss ändå reflektera över följande: Vi lever i en värld där könsdiskriminering fortfarande existerar. I ett sådant sammanhang är även män som av olika skäl blir "utstötta", "mobbade" eller socialt exkluderade i vissa avseenden mer privilegierade än kvinnor som Katie, eftersom Katie blev fysiskt eliminerad.

För att stoppa feminicid behöver vi både ett omsorgssystem som utbildar unga män och förändrar destruktiva maskulinitetsnormer, och ett systematiskt arbete som stärker kvinnors ställning och motverkar könsdiskriminering. Kvinnor är fortfarande de som i högst grad utsätts för sexuellt och könsbaserat våld. Om vi återvänder till föregående avsnitt säger Misha (polisen) vid ett tillfälle till Luke (polisen): "Vi pratar alla om Jamie, men ingen talar om Katie ..."

Studier visar att 86 procent av allt våld i nära relationer i Sverige under 2022 riktades mot kvinnor. Samtidigt visar statistiken att fler män än kvinnor utsätts för misshandel utanför hemmet. I båda fallen är det dock ofta män som står för huvuddelen av våldet, oavsett om offret är en man eller en kvinna. Att män bär huvudansvaret för det våld som utövas tyder på behovet att främst bör förändra mäns attityder och beteenden för att stoppa våldet. Samtidigt får vi inte glömma att mäns förändrade roller och ökad anpassningsförmåga till jämställda normer till stor del är ett resultat av kvinnors stärkta maktresurser. Alltså, bakom jämställdhetsutveckling och männen förändrade roll ligger framför allt kvinnornas ökade maktresurser än männen anpassningsförmåga. Studier har funnit positiva samband mellan kvinnors ökade maktresurser och sannolikheten för jämställdhetsutveckling och att motverka våldet. Tidigare har man dock i frågan om jämställdhets utveckling och åtgärdat för att motverka våld mot kvinnor har fokuserat enbart på att förändra kvinnors situation, och öka deras maktresurser. Medan manliga normer har varit, och fortfarande är, huvudorsaker till våld mot kvinnor och största hinder mot jämställdhet utveckling. Nya studier

uppmärksammat därför behovet av att förändra männens attityder och medverkan, som ett viktigt villkor för jämställdhetsutveckling och motverka våldet.

För att åstadkomma långsiktig förändring behöver vi givetvis öka förståelsen för mäns situation och visa empati för deras upplevelser, särskilt i omställningsprocesser där traditionella maskulinitetsideal utmanas. Men empati får aldrig förväxlas med sympati. Den får aldrig bli ett sätt att ursäkta eller mildra ansvar för våldet. Våld är våld, och måste alltid fördömas. Samhällets insatser ska tydligt syfta till att förebygga våldet, inte att bortförklara det. Det är avgörande att vi inte legitimerar våld mot kvinnor genom att osynliggöra kvinnors röster och erfarenheter eller fokusera på att mannen "provocerades" eller framställa våldet som en förståelig reaktion. Sådana perspektiv är inte våldspreventiva – de bidrar tvärtom till att normalisera eller indirekt ursäkta våldet. Kvinnors röst och upplevelse därför bör uppmärksammas betydligt mer!